

המכירי בממשלה, בין שידוכר במלך, ככהונה, באצולה, או כרוכב של הני הדור הקיים כפי שיעור יעילותם והצלחתם, הרי זה יוצר שלטון עריצות על הרוח, שמכוח מגמה טבעית הוא מוליך לשלטון עריצות על הגוף. חינוך שהמדינה מקימה אותו ומפקחת עליו יש לו מקום, אם אמנם יש לו מקום בכלל, רק בחינת ניסוי אחד מהרבה ניסויים מתחילים המנוהלים לשם דוגמה והמריצה, כדי שלא ירדו האחרים מרמה מסוימת של מצינונית. כך הדבר אלא אם באמת החברה ככללותה שרויה במצב של מצינונית. או לא תוכל, או לא תרצה, להעמיד לעצמה מוסדות נחשל עד כדי כך שלא תוכל, או לא תרצה, להעמיד לעצמה מוסדות נחשלה ראויים לשמם, אלא אם כן תקבל עליה הממשלה את המשימה: או אז אכן תהיה הממשלה רשאית, בחינת הרע במיעוטו, ליטול לידיה את עסקי בתי הספר והאוניברסיטאות, כדרך שהיא רשאית ליטול לידיה תכרות מניות כאשר אין בארץ יזמה פרטית בצורה הנדרשת לייזום של מפעלי חרושת גדולים. אך בדרך כלל, אם יש בה בארץ מספר מספיק של אנשים המוסמכים לתת חינוך טוב לא פחות על פי עיקרון של התארגנות יכולים ונכונים לתת חינוך טוב לא פחות על פי עיקרון של התארגנות מרצון, וכלכך שיופסח שכרם על פי חוק של חינוך חובה לכל, בצירוף טויע ממלכתי לאלה שאין ידם משגת לשאת בהוצאות.

אין אכיפת החוק יכולה להתבצע אלא באמצעות בחינות פומביות, המקיפות את כל הילדים ותחילתן בניגול רב. אפשר לקבוע גיל שבו חייב כל ילד להיבחן, כדי לכבד אם הוא (או היא) יודעים לקרוא. אם יתברר שאין הילד מסוגל לכך, אפשר יהיה לגזור על האב, אלא אם כן יש לו סיבה מספקת להצדקתו, קנס צנוע, שאם יהיה צורך בכך ישלם אותו בעבודתו, ואז אפשר יהיה להכניס את הילד לבית הספר על חשבוננו. אחת בשנה צריך יהיה לחפש את הבחינה, בקשת מתחבת בתדגה של מקצועות, כדי שלמעשה יהיו הכל חייבים לרכוש — ויתרת מוזן, לשמר — מוצר מסוים של השכלה כללית. מעל לאותו מוצר ראוי שתהיינה בחינות מרצון חופשי בכל המקצועות, שבהן יוכלו כל המשיגים רמה

שיכשיר אותו למלא את תפקידו כחיים כלפי זולתו וכלפי עצמו. אך כמעט איש המוכן לשמוע על אילוצו למלא אותה. תחת שידדשו מפני מניחים את הביריה בידו לקבלו או לא לקבלו להכטיח חינוך לילד, איך מכירים בכך שהבאת ילד לעולם מבלי שיש סיכוי נאמן עדיין להמציא מזון לגופו אלא גם לימוד והכשרה לרוחו, הריהו פשע מוסרי הו נגד הצאצא ביש המול הז נגד החברה; ושאם לא ימלא החורה חובה זו מן הדין שתדאג המדינה למילוייה, כמידת האפשר — על חשבון החורה. אם יכירו פעם בחובה לאכוף חינוך לכל, יקיצ בכך הקץ על

הופכים את הנושא לשדה קרב לכיתות ומפגלות, עד כדי כך שהזמן והעמל שהיה צריך להשקיעם כחינוך מתבזבזים במירכות על חינוך. אם תגמור הממשלה אומר לדדוש חינוך טוב לכל ילד, אפשר שתתחוק מעצמה את הטורח שבמתן חינוך. אפשר שתוכל להגיה להורים להשיג את החינוך במקום וכדרך הטובים בעיניהם, ותסתפק בכך שתסייע בתשלום שכר הלימוד של העניים שבילדים, ותכסה את כל הוצאות לימודיהם של אלה שאין מי שישלם בעדם. ההשגות שמעלים בני אדם בצדק כנגד החינוך הממלכתי אינן חלות על אכיפת החינוך על ידי המדינה אלא הן נוגעות במגמתה של המדינה לקבל עליה את החובות של אותו חינוך, והרי זה דבר אחר לגמרי. אני מתנגד לא פחות מכל אדם זולתי לכך שיהיה כל חינוכו של העם או חלק גדול ממנו כריי המדינה. כל מה שנאמר על חשיבותה של עצמיות האופי, וחשיבותה של הרבגוניות בדעות ופדרכי התנהגות, כרוך, כדבר העומד על אותה רמה עליונה של חשיבות, כרבגוניות החינוך. חינוך ממלכתי כללי אינו אלא תחבולה שתכליתה ללוש ולעצב בני אדם להיותם דומים כרוק זה לזה; ומאחר שהדפוס שבו הוא יוצק אותם הוא זה הישר בעיני הכוח